

## Iconiciteit in taal: evolutionarisme en creativiteit

Ludovic De Cuypere

*Universiteit Gent - België*

Iconiciteit wordt door de grondlegger van de semiotiek C. S. Peirce gedefinieerd als een gelijkenisrelatie tussen het teken en het object waarnaar het teken verwijst. Een (hypo)icoon is dan een teken dat verwijst naar zijn object op basis van iconiciteit. In deze bijdrage gaan we na waarom iconiciteit in taal mogelijk is en op welke manier iconiciteit een verklaring kan bieden voor bepaalde fonologische en morfosyntactische taalstructuren. We vertrekken daarbij van het inzicht dat taalvormen die gelijknissen vertonen met (onze perceptie van) de werkelijkheid, niet noodzakelijk door deze gelijkenis gemotiveerd hoeven te zijn; iconiciteit kan louter toeval zijn. Elke gelijkenis die wordt vastgesteld tussen taalstructuur en werkelijkheid moet daarom niet zozeer als iconiciteit maar wel als een mogelijkheid voor iconiciteit beschouwd worden, en als een mogelijke (synchrone of diachrone) verklaring voor de taalstructuur in kwestie. Ten slotte stellen we een taaltheoretisch kader voor op basis van de evolutionaire theorie in *The symbolic species* van Terrence Deacon (1997). Deacon stelt dat de taal fundamenteel symbolisch is, niettegenstaande iconiciteit nog steeds een cruciale invloed kan hebben.

## 2 Ludovic De Cuypere

### 1. Probleemstelling

Iconiciteit wordt doorgaans gedefinieerd als een gelijkennisrelatie tussen de vorm van een teken en het object waarnaar het teken verwijst. Op de website van het Iconicity Research Project – een internationaal samenwerkingsverband tussen de universiteiten van Amsterdam (Olga Fischer) en Zürich (Christina Ljungberg) – vinden we de volgende definitie:

Iconicity as a semiotic notion refers to a natural resemblance or analogy between the form of a sign ('the signifier', be it a letter or sound, a word, a structure of words, or even the absence of a sign) and the object or concept ('the signified') it refers to in the world or rather in our perception of the world. (<http://home.hum.uva.nl/iconicity/>)

Iconiciteit is sinds het begin van de jaren 1980 een centraal begrip in de taalkunde, met name in de functionele linguïstiek zoals die werd naar voren gebracht door onder meer John Haiman (1980, 1983, 1985) en Talmy Givón (1985, 1995a, 1995b). De functionele taalkunde beschouwt de taal in de eerste plaats als communicatiemiddel en probeert vanuit dit perspectief taaluitingen te verklaren. Bovendien beschouwt de functionele linguïstiek het taalsysteem als niet-autonoom tegenover andere cognitieve systemen, waarmee de discipline zich diametraal afzet tegenover het autonome formalisme van de generatieve grammatica. Iconiciteit, dat een verband legt tussen de taalstructuur en (onze perceptie van) de werkelijkheid, wordt door de functionele linguïstiek beschouwd als een mogelijke verklaring voor verschillende taalstructuren. De achterliggende idee hierbij is dat een taaluiting die de werkelijkheid reflecteert *gemakkelijker* is om te begrijpen en te verwerken, en dus communicatief functioneel is.

Op basis van deze summier karakterisering van de functionele linguïstiek en van haar visie op iconiciteit wordt duidelijk dat de definitie die hierboven werd geciteerd op een fundamenteel punt tekort schiet. De definitie maakt namelijk geen onderscheid tussen een correlatie – een gelijkennisrelatie tussen de taalstructuur en de werkelijkheid – en een causaal verband – een gelijkennisrelatie tussen de taalstructuur en de werkelijkheid, die ook de vorm van de taalstructuur motiveert. Een correlatie kan het gevolg zijn van louter toeval, een causaal verband daarentegen is verklarend, wat uiteindelijk de functionele linguïstiek beoogt.

Dat dit onderscheid niet altijd gemaakt wordt of als fundamenteel geacht wordt, bewijst ook het volgende citaat van Givón (1985: 190): "The question of

speaker/hearer consciousness must be kept apart from the question of whether an isomorphic relation between code and coded can be discerned by the linguist.” Volgens Givón moet de taalwetenschapper enkel op zoek gaan naar gelijkenissen (“an isomorphic relation”) tussen de taal en de werkelijkheid. Of die gelijkenis een rol speelt in het bewustzijn van de spreker, of met andere woorden of de spreker van die gelijkenis gebruik maakt om zijn taaluiting te vormen of te motiveren is blijkbaar geen vraag voor de taalkunde. Het onderscheid is nochtans zinvol, want uiteraard heeft iconiciteit enkel zin als het een verklarende rol speelt. Indien iconiciteit zich enkel “in the eye of the beholder” bevindt, zoals Bouissac (2005) beweert, dan verliest iconiciteit haar verklarende waarde en moeten de fundamentele uitgangspunten van de functionele linguïstiek herzien worden.

De doelstelling van deze bijdrage is aantonen dat iconiciteit echter geen leeg begrip is. Ik zal uitleggen hoe iconiciteit in taal mogelijk is en op welke manier iconiciteit in de taalbeschrijving verklarend kan zijn – en waarom iconiciteit als even fundamenteel als symbolische (arbitrariteit) kan beschouwd worden.

De structuur van mijn betoog ziet er verder als volgt uit. Eerst geef ik een korte algemene uiteenzetting van de semiotiek van Charles Sanders Peirce (1939-1914). Daarbij wordt in het bijzonder diens onderscheid tussen iconen, indexen en symbolen toegelicht. Vervolgens bekijk ik welke mogelijkheden van iconiciteit er in taal bestaan en op welke manier iconiciteit een verklaring kan bieden voor verschillende taalvormen. Ten slotte wordt een algemeen kader voorgesteld waarin zowel symbolische als iconiciteit fundamentele kenmerken van taal zijn. Ik maak hiervoor gebruik van T. Deacons (1997) hiërarchische en evolutionaire interpretatie van de semiotiek van Peirce.

## **2. Semiotiek**

### *2.1. Semiosis*

Peirce definieert een teken als volgt:

A sign, or representamen, is something which stands to somebody for something in some respect or capacity. It addresses somebody, that is, creates in the mind of that person an equivalent sign, or perhaps a more developed sign. That sign which it creates I call the interpretant of the first sign. The sign stands for something, its object. It stands for that object, not in all respects, but in reference to a sort of idea, which I have sometimes called the ground of the representamen. (CP 2.228)

#### 4 Ludovic De Cuypere

Een teken is in essentie een dynamisch proces waarbij drie elementen met elkaar verbonden worden: iets, een representamen of de vormelijke drager van het teken, staat voor iets anders, een object, op basis van een interpretant, d.i. het proces dat de representamen met het object verbindt. Een teken (bvb. het woord *boom*) verwijst voor mij – en dat is in feite niets anders dan een neurale proces – naar een object (een boom) in de werkelijkheid aan de hand van een interpretant. Wat is nu een iconisch teken?

##### 2.2. Iconiciteit – iconisch teken

Om goed te begrijpen wat een iconisch teken is, dient het begrip *ground* te worden verduidelijkt. Zoals men kan merken in de bovenstaande definitie wordt het begrip *ground* omschreven als “a sort of idea” dat de relatie bepaalt tussen het teken en het object. Op basis van de relatie tussen het teken – of preciezer het representamen – en het object, maakt Peirce een onderscheid tussen drie soorten tekens: iconen, indexen en symbolen.

(i) Een *icoon* is gebaseerd op een gelijkisrelatie tussen het teken en het object waarnaar verwezen wordt. De *ground* verwijst hier dus naar een eigenschap die het teken en zijn object gemeen hebben. Het is op basis van die gelijkisrelatie dat het iconisch teken verwijst naar zijn object. Een onomatopée (bvb. *boem*, *krak*) heeft een bepaalde klankgelijkenis met het geluid waarnaar het woord verwijst.

(ii) Een *index* is gebaseerd op een bestaande relatie (de indexicale *ground*) tussen het teken en het object. Een vaak geciteerd voorbeeld is de relatie tussen rook en vuur. Vuur veroorzaakt rook en aldus verwijst rook naar vuur.

(iii) Een *symbool* verwijst op basis van overeenkomst. De relatie tussen een symbool en het object is arbitrair/conventioneel. Het woord *huis* is bvb. een symbool voor het object waarnaar het woord verwijst.

Vervolgens onderscheidt Peirce nog eens drie types iconen: een *image* (bvb. de maquette van een huis) heeft een louter kwalitatieve gelijkis met zijn object. Een *diagram* (bvb. het grondplan van een huis) komt overeen op basis van een verhouding. Een *metafoor* ten slotte (bvb. een slak draagt zijn huis) deelt een bepaalde eigenschap met het object.

Hoewel de bovenstaande classificatie gebaseerd is op de relatie tussen het teken en het object, mag de rol van de interpretant niet uit het oog verloren worden. Geen enkel teken is op zich immers een icoon, een index, of een symbool. In het geval van een icoon betekent dit dat de gelijkis tussen een iconisch teken en zijn object bepalend moet zijn voor de interpretant, d.i. het

proces dat het teken met het object verbindt. Enkel en alleen wanneer de gelijkenis de tekenrelatie determineert, is het teken een icoon. Dit impliceert dat uit de gelijkenis die wordt vastgesteld tussen het teken en het object, niet noodzakelijk volgt dat het teken ook een icoon is; of, omgekeerd, het is niet omdat er op het eerste gezicht geen gelijkenis is dat een teken niet iconisch zou kunnen gebruikt worden.

Om te achterhalen of een teken iconisch is moet uiteraard het teken met het object vergeleken worden. Uit cognitief en psychologisch onderzoek blijkt echter dat de mens bijzonder goed in staat is om gelijkenissen te vinden (zie bvb. Hofstadter 1979, Cacciari 1995, Gentner 2001); zeker wanneer er actief naar gezocht wordt. Het volgende epistemologische probleem blijkt zich daarom op te dringen. Om te weten of een teken een icoon is moeten we nagaan of er een gelijkenis bestaat tussen het teken en het object. Het vaststellen van gelijkenissen is echter zo fundamenteel in de menselijke cognitie dat gelijkenissen doorgaans gemakkelijk gevonden worden. De gelijkenis die wordt vastgesteld tussen een teken en het object hoeft echter niet noodzakelijk het teken te determineren, de gelijkenis kan immers ook louter toevallig zijn.

Dit impliceert dat we op basis van gelijkenis niet zomaar mogen concluderen dat de taalstructuur die we onderzoeken ook effectief iconisch gemotiveerd is. Het enige wat we mogen besluiten is dat iconiciteit een mogelijke verklaring biedt, maar dat ze ook dwingend is, is daarmee nog niet bewezen. In de volgende paragraaf gaan we na wat de mogelijkheden zijn voor iconiciteit in taal op basis van de eigenschappen van gesproken taal.

### **3. Mogelijkheden voor iconiciteit in taal**

Gesproken taal bestaat altijd uit een lineaire opeenvolging van klanken. Wat zijn nu de mogelijkheden voor iconiciteit als we vertrekken van de eigenschappen (i) klank en (ii) lineariteit?

#### **(i) Klank**

Ten eerste kan het geluid van een talige klank een ander geluid weergeven. In dit geval hebben we dan te maken met een image. Onomatopoeën zijn hiervan het duidelijkste voorbeeld, en die zijn al veelvuldig beschreven in de literatuur. Ten tweede kunnen klanken ook verhoudingen weergeven. Een bekende hypothese uit de fonologie stelt bijvoorbeeld dat open vocalen (bvb. /a/) naar 'iets groots' verwijzen en gesloten vocalen (bvb. /i/) naar iets kleins. Ook in het Nederlands vindt men voorbeelden die deze hypothese ondersteunen, zoals bvb.: *groot* vs.

## 6 Ludovic De Cuypere

*ietsiepietsie*, *gigantisch* (klemtoon op *a*) vs. *mini*, etc. De verhouding open vs. gesloten vocaal voor ‘iets groots’ vs. ‘iets kleins’ kunnen we karakteriseren als een voorbeeld van diagrammatische iconiciteit. Ten slotte kunnen klanken ook met een bepaalde eigenschap geassocieerd worden. De klank wordt dan een metafoor voor die eigenschap. Er bestaan psycholinguïstische experimenten van Köhler (1947) waarbij proefpersonen twee tekeningen (fig. I en fig II) en twee namen (*maluma* en *takete*) werden gegeven. Gevraagd werd welke naam ze aan welke tekening zouden geven.

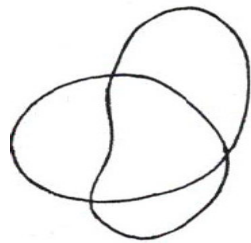


FIG. I

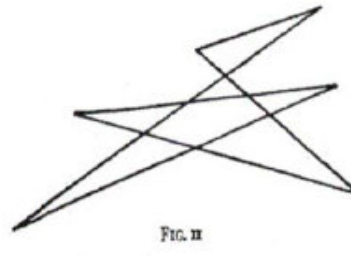


FIG. II

Een ruime meerderheid vond dat *maluma* bij fig. I hoorde en *takete* bij fig II; *maluma* “klinkt” rond, terwijl *takete* veeleer iets hoekigs laat vermoeden; klanken worden aldus met eigenschappen van een geheel andere aard geassocieerd. In principe is het mogelijk dat de taalgebruiker van deze gelijkenisassociaties gebruik maakt in zijn/haar spreken.

### (ii) Lineariteit

Op basis van de lineariteit van taal kunnen in totaal een viertal mogelijkheden voor iconiciteit onderscheiden worden: Talige elementen kunnen dichtbij of veraf van elkaar geplaatst worden, talige elementen kunnen herhaald worden, ze kunnen uitgebreid worden en ten slotte kan de lineariteit van taal zelf ook gebruikt worden om de vectorialiteit van het gebeuren in de werkelijkheid weer te geven. We bekijken kort enkele voorbeelden.

Talige elementen kunnen ten eerste bij elkaar geplaatst worden om de conceptuele samenhang tussen de elementen weer te geven. Of net veraf om afstand te creëren. Neem bijvoorbeeld de bekende uitspraak van president Bill Clinton:

- (1) I did not have sexual relations with that woman, Ms. Lewinski.

Of het een bewuste tactiek was zullen we allicht nooit achterhalen, maar het is opvallend hoe ver *I* (Bill Clinton) en *Ms. Lewinski* uit elkaar geplaatst worden; alsof Bill Clinton via zijn taal een afstand wou creëren tussen zichzelf en Monica Lewinski.

De semantische relatie modifier-head wordt formeel weerspiegeld in de plaatsing van de modifier naast of zo dicht mogelijk bij de head. In het Engels staat de modifier *only* telkens naast de head die nader bepaald wordt (cf. Givón 1995b: 53):

- (2) a. *Only John* knew Mary.
- b. John knew *only Mary*.

Bovendien staat de modifier die de meest intrinsieke eigenschap van de head uitdrukt ook het dichtst bij de head. Vergelijk bijvoorbeeld:

- (3) a. Kleine houten stokken.
- b. \*Houten kleine stokken.

Het bekende fenomeen datiefalternantie of dubbel-object-constructie wordt door Lakoff and Johnson (1980) en Rohdenburg (2003) verklaard op basis van de cohesie tussen het predicaat en het indirect object; indien het indirect object conceptueel dicht bij het werkwoord aanleunt dan komt het indirect object vlak achter het werkwoord, indien het conceptueel minder dicht staat bij het werkwoord dan wordt het uitgedrukt met een prepositie volgend op het direct object. Het onderscheid wordt geïllustreerd in (4):

- (4) a. John *showed Peter* the book.
- b. John *showed* the book *to Peter*.

Rohdenburg stelt dat (a) niet mogelijk is indien Peter aan het slapen is, (b) wel (indien Peter aan het slapen is dan kan hij het boek natuurlijk om evidente redenen niet zien).

Vervolgens kunnen talige elementen ook herhaald worden. Reduplicatieve morfologie verwijst bijvoorbeeld naar 'meer van hetzelfde' in verschillende creolentalen, bvb. Berbice Dutch Creole (Kouwenberg 1994):

- (5) boši ('bundle') > boši-boši ('separate bundles')
- wengi ('to walk') > wengi-wengi ('to walk up and down')
- kali ('small') > kali-kali ('very small')

## 8 Ludovic De Cuypere

Ten derde kan een taalelement ook uitgebreid worden, bijvoorbeeld om een conceptuele uitbreiding weer te geven. Jakobson (1971 [1965]) wijst erop dat de meervoudsvorm van het werkwoord doorgaans langer is dan de enkelvoudsvorm, vergelijk bvb.: je finis – nous finissons; tu finis – vous finissez; il finit – ils finissent. Hetzelfde geldt voor de verschillende trappen van vergelijking, bvb. high – higher – highest, een complexere vorm geeft ook een complexere betekenis weer.

Ten slotte is er ook analogie/iconiciteit mogelijk tussen de lineariteit van de taal en de vectorialiteit van het gebeuren. Dit is evident voor de volgorde van het beroemde citaat *hij kwam, hij zag, hij overwon*. Maar vergelijk bijvoorbeeld ook de conditionele *of*-constructies in (6):

- (6) a. Sta stil of ik schiet.
- b. \*Ik schiet of sta stil.

Enkel de *of*-constructie waarbij de conditie voorafgaat aan het gevolg blijkt mogelijk te zijn.

In 95 % van de talen van de wereld staat het Subject voor het Object (cf. Siewierska 2005). Ook dit wordt door verschillende auteurs (Jakobson 1971 [1965]: 351, Eco 2000: 390, Taylor 2002: 64, Siewierska 2005: 646) verklaard aan de hand van iconiciteit. Er is inderdaad een correlatie vast te stellen met de relatie agens – patiens/recipiens in de werkelijkheid; ‘geven’ gebeurt bvb. van een ‘gever’ naar een ‘ontvanger’.

Dit zijn in grote lijnen de mogelijkheden die er zijn voor iconiciteit in taal op basis van de kenmerken klank en lineariteit. Maar wat betekent dit nu concreet? Neem bijvoorbeeld de zin in (7):

- (7) De hond bijt de kat.

Eerst en vooral kunnen we vaststellen dat er een iconische gelijkenis is tussen de vectorialiteit van het gebeuren en de SVO volgorde waarbij het subject de agensrol vervult en het object het patiens is. Er is met andere woorden een gelijkenis maar beantwoordt deze correlatie ook aan een causaal verband? Is de volgorde met andere woorden ook iconisch gemotiveerd? Om op deze vraag te antwoorden moet een onderscheid gemaakt worden tussen een synchrone en een diachrone verklaring.

Synchroon is het mogelijk dat de taalgebruiker voor de actieve constructie gekozen heeft om het verloop van de handeling met hond als agens en kat als patiens te benadrukken. Indien de taalgebruiker voor de passieve constructie had gekozen dan zou bijvoorbeeld het object benadrukt worden. Echter, de motivatie van de taalgebruiker kan men enkel achterhalen als we de context kennen – en



dan nog; ook hier moeten we dus besluiten dat iconische motivatie weliswaar mogelijk is en indien de context gekend zou zijn misschien zelfs zeer waarschijnlijk (vgl. het Clinton-voorbeeld).

Diachroon kan iconiciteit als mogelijke motivatie naar voren gebracht worden ter verklaring van de verandering die geleid heeft tot de SVO-volgorde. In de functionele linguïstiek wordt iconiciteit dan ook als creatieve kracht bij de constructie van nieuwe taalvormen beschouwd. Daarbij wordt ook aangenomen dat het creatieve of het vernieuwende aspect van de nieuwe structuur na verloop van tijd verloren gaat en dat zij geconventionaliseerd raakt. Wat overblijft is een structuur die hoogstens nog iconische sporen draagt; de iconische gelijkenis van de SVO-volgorde die synchroon kan worden vastgesteld, kan dus ook gewoon een erfenis uit het verleden zijn. Maar het blijft uiteraard mogelijk om synchroon van die gelijkenis een iconisch gebruik te maken, ook al is de historisch gegroeide structuur synchroon gezien op zich louter conventioneel. Wat ons tot het tussentijdse besluit brengt dat iconiciteit en symbolischeiteit elkaar niet uitsluiten. In de volgende sectie stel ik daarom een mogelijke theorie voor waarin zowel iconiciteit als symbolischeiteit als fundamenteel in taal worden gezien.

#### **4. Deacon (1997)**

Terrence Deacon brengt in zijn boek *The symbolic species* uit 1997 een eigenzinnige interpretatie naar voren van de semiotiek van Peirce. Deacon stelt dat het tekenonderscheid tussen iconen, indexen en symbolen in feite een hiërarchie voorstelt, waarbij symbolen opgebouwd zijn uit indexen die op hun beurt bestaan op basis van iconen. Bovendien zou deze hiërarchie teruggaan op evolutionaire veranderingen: enkel de mens zou in staat zijn om symbolisch te communiceren, terwijl dieren en andere organismen enkel zouden kunnen communiceren met iconen en indexen. Deacons interpretatie is controversieel en zeker voor kritiek vatbaar, maar toch biedt hij een nieuw perspectief op een eeuwenoud probleem. Ik bespreek eerst zijn hiërarchische interpretatie van Peirce.

Deacon interpreteert de tekenleer van Peirce cognitief. Zo is een iconische interpretatie voor hem gelijk aan een herkenningproces (cf. Deacon 1997: 69-101). Indexicale inferentie is volgens Deacon gebaseerd op drie iconische relaties. Neem bijvoorbeeld de indexicale relatie tussen rook en vuur. Hoe ontstaat het indexicaal teken waarbij rook verwijst naar vuur? Deacon stelt het volgende scenario voor. Eerst herkennen we rook als zijnde rook (icoon 1), vervolgens zien we in dat in al die keren dat we rook herkenden, daar telkens ook vuur mee gepaard ging (icoon 2). De derde iconische relatie is het inzicht dat

de relatie tussen rook en vuur een vast causaal verband is en dat beide altijd samen voorkomen. Indexicaliteit is dus een emergent fenomeen dat ontstaat op basis van twee iconische relaties.

Hoe ontstaan symbolische relaties? Ook symbolische relaties ontstaan op basis van indexicaliteit. Woorden zonder taalsysteem zijn volgens Deacon slechts indexen. Zonder taal zijn woorden enkel een vaste nomenclatuur voor de objecten in de werkelijkheid, waarbij elk woord vast verbonden is met een object. De overgang naar symbolische relaties gebeurt in twee stappen. In een eerste fase ontstaan er relaties tussen de tekens onderling. Die relaties staan daarbij nog altijd in indexicaal verband (nomenclatuur) met relaties tussen de objecten in de werkelijkheid. In de daarop volgende fase ontstaat het symbolisch systeem: de tekens staan enkel nog in relatie tot elkaar en hun betekenis is niet langer afhankelijk van de objecten in de werkelijkheid. De tekens worden ook gecombineerd gebruikt om naar de werkelijkheid te verwijzen maar hun onderlinge relatie is geen nomenclatuur meer voor de onderlinge relaties tussen de objecten in de werkelijkheid. De voornaamste en terechte kritiek die naar voren werd gebracht op Deacons theorie wijst erop dat de taalkundige invulling van zijn semiotische interpretatie van taal tekort schiet. Zo suggereert hij geen taalkundige theorieën die compatibel zijn met zijn symbolensysteem. Desalniettemin kan op basis van zijn omschrijving van het symbolensysteem toch worden afgeleid dat het systeem dat hij voor ogen heeft twee fundamentele relaties omvat, die in de taalkunde omschreven worden als de paradigmatische en de syntagmatische relaties. Syntagmatische relaties verwijzen naar de relaties tussen de taalelementen op de lineaire as, paradigmatische relaties verwijzen naar de relaties tussen de (betekenisverwante) woorden die op dezelfde plaats op de lineaire as kunnen staan. Deacon geeft verder echter geen taalkundige invulling van zijn symbolensysteem. Wel stelt hij een evolutionaire interpretatie voor van het hiërarchische tekensysteem dat hij naar voren brengt.

Iconische communicatie is volgens Deacon de oudste vorm van communicatie, terwijl de natuurlijke taal als symbolensysteem de meest recente stap in de evolutie van communicatie is, die bovendien enkel bij de mens voorkomt (vandaar ook de titel van zijn boek *The symbolic species*). In tegenstelling tot zijn hiërarchische interpretatie van het tekensysteem van Peirce, wordt het evolutionaire scenario ook door andere auteurs die de evolutionaire ontwikkeling van taal en communicatie behandelen naar voren gebracht (bv. Donald 1991). Ook in de taalkunde vinden we een gelijkaardige opvatting terug bij onder andere Givón. Cruciaal in Deacons opvatting is echter dat oudere communicatievormen (iconen en indexen) nog altijd kunnen gebruikt worden in symbolische taal. Meer nog, volgens Deacon herinneren sommige taalstructuren ook vandaag nog aan oudere iconische patronen van communicatie:

The structure of syntax often only vaguely conceals its pragmatic roots in pointing gestures, manipulating and exchanging physical objects, spatial and temporal relationships, and so on. For example, it is not uncommon for languages to demonstrate number, intensity, importance, possession, etc., by corresponding conventional iconicity of repetition, inflection, adjacency, and so on, in their syntactic forms. (Deacon 1997: 354)

Voor Deacon is de natuurlijke taal dus weliswaar fundamenteel symbolisch maar kunnen de taalstructuren tegelijkertijd nog altijd iconisch gemotiveerd zijn. De mogelijkheden die we in § 3 hebben gesuggereerd komen bovendien overeen met de mogelijkheden die Deacon in dit citaat aangeeft: reduplicatie is een voorbeeld van repetition, inflectie hebben we niet behandeld maar de basisidee is dezelfde als die van adjacency, namelijk dat semantische samenhang (bvb. bij bezitsrelaties, bij datiefalternantie) iconisch kan worden uitgedrukt door formele samenhang. De reden waarom iconiciteit nog altijd aangewend wordt is dus net omdat het nog altijd kan gebruikt worden om een boodschap over te brengen.

## 5. Conclusie:

Iconiciteit werd gedefinieerd als een gelijkenisrelatie tussen taalstructuren en (onze perceptie van) de werkelijkheid. We zagen hoe deze definitie aanleiding geeft tot een epistemologisch probleem. Immers, uit de vergelijking van de taalvorm met de werkelijkheid kan niet zomaar worden geconcludeerd dat de taalstructuur in kwestie iconisch gemotiveerd is. Het enige wat we kunnen besluiten is dat iconiciteit een mogelijke verklaring kan bieden voor de taalstructuur, hetzij synchroon als mogelijke motivatie van de taalgebruiker, hetzij diachroon als mogelijke verklaring voor de taalverandering die geleid heeft tot de taalstructuur in haar huidige vorm. De verschillende mogelijke iconische interpretaties van taal hebben we besproken aan de hand van twee eigenschappen van gesproken taal, namelijk klank en lineariteit. Dit laatste is eigenlijk een perspectiefomkering ten opzichte van het traditionele iconiciteitsonderzoek waarbij wordt uitgegaan van bestaande taalstructuren om na te gaan of er al dan niet een iconische relatie is met de werkelijkheid. Vertrekken van de universele eigenschappen klank en lineariteit biedt echter het voordeel dat de er aan de eigenschappen op zich niet getwijfeld kan worden. Bovendien werd op die manier aangetoond dat iconiciteit op zijn minst mogelijk is en dus meer dan zomaar “in the eye of the beholder”. Ten slotte werd aan de hand van Deacons interpretatie van Peirce een mogelijk taaltheoretisch kader geschetst dat iconiciteit in een evolutionair kader plaatst en waarin zowel symbolische als iconiciteit als fundamenteel worden beschouwd.

Referenties

- Bouissac, P. (2005) 'Iconicity or iconization? Probing the dynamic interface between language and perception'. In C. Maeder, O. Fischer en W. J. Herlofsky, eds, *Outside-In - Inside-Out. Iconicity in Language and Literature 4*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 15-37.
- Cacciari, C. (ed.) (1995) *Similarity in Language, Thought and Perception*. Brepols, Turnhout.
- Deacon, T. (1997) *The symbolic species: the co-evolution of language and the human brain*. Penguin books, London.
- Donald, M. (1991) *Origins of the modern mind three stages in the evolution of culture and cognition*, Harvard university press, Cambridge, Mass.
- Eco, U. (2000 [1997]) *Kant and the Platypus. Essays on Language and Cognition* (translated by McEwen). A. Harcourt Brace, New York/San Diego/London.
- Gentner, D. (2001) *The analogical mind: perspectives from cognitive science*. MIT press, Cambridge, Mass.
- Givón, T. (1985) 'Iconicity, isomorphism and non-arbitrary coding in syntax'. In J. Haiman, ed, *Iconicity in syntax*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 187-220.
- Givón, T. (1995a) *Functionalism and grammar*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Givón, T. (1995b) 'Isomorphism in the Grammatical code: Cognitive and Biological Considerations'. In R. Simone, ed, *Iconicity in language*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 47-76.
- Haiman, J. (1980) 'The iconicity of grammar: isomorphism and motivation'. *Language*, 56 (3), 515-540.
- Haiman, J. (1983) 'Iconicity and Economic Motivation'. *Language*, 59, 781-819.
- Haiman, J. (ed.) (1985) *Iconicity in syntax*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Hofstadter, D. R. (1979) *Gödel, Escher, Bach: an eternal golden braid*. Harvester press, Hassocks
- Jakobson, R. (1971 [1965]) 'Quest for the essence of language'. In *Selected Writings II*, Mouton, The Hague/Paris, 345-359.
- Köhler, W. (1947) *Gestalt psychology: an introduction to new concepts in modern psychology*. New American Library, Mentor, New York.
- Kouwenberg, S. (1994) *A Grammar of Berbice Dutch Creole*. Mouton de Gruyter, Berlin/New York.
- Lakoff, G. and M. Johnson (1980) *Metaphors we live by*. University of Chicago press, Chicago, Ill.
- Peirce, C. S. (1932) *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Vol. II, Elements of Logic*, (ed. by C. Hartshorne and P. Weiss). Harvard University Press, Cambridge.
- Rohdenburg, G. (2003) 'Aspects of grammatical iconicity in English.' In W. G. Müller en O. Fischer, eds, *From Sign to Signing*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Siewierska, A. (2005) 'Word Order and Linearization.' In K. Brown, ed., *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Elsevier, Oxford, 642-649.
- Taylor, J. R. (2002) *Cognitive grammar*. Oxford university press, Oxford.